

UNIVERSITY OF TAMPERE

This document has been downloaded from
TamPub – The Institutional Repository of University of Tampere

 Publisher's version

The permanent address of the publication is
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201308221315>

Author(s): Borg, Sami; Pehkonen, Juhani; Raunio, Tapio
Title: Äänestämässä käynti ja äänestämättömyys
Main work: Suomen europarlamenttivaalit
Editor(s): Pesonen, Pertti
Year: 2000
Pages: 106-123
ISBN: 951-44-5598-3
Publisher: Tampere University Press
Discipline: Political science
Item Type: Article in Compiled Work
Language: fi
URN: URN:NBN:fi:uta-201308221315

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

5 ÄÄNESTÄMÄSSÄ KÄYNTI JA ÄÄNESTÄMÄTTÖMYYS

*Sami Borg, Juhani Pehkonen
ja Tapio Raunio*

Suomalaisten vaaliosallistumista ja äänestämättä jättämistä europarlamenttivaaleissa voidaan tutkia useista näkökulmista. Kansallisella tasolla osallistumisvilkkautta on luontevaa vertailla muun tyyppisiin yleisiin vaaleihin. Toisaalta käytössä ei ole muiden vaalityyppien tapaan äänestysprosenttien pitkää historiallista perspektiiviä, josta nykyistä osallistumistasoa arvioitaisiin. Kotimaisesta näkökulmasta on tarkoituksenmukaista pohtia sitä, mikä on EP-vaaliosallistumisen taso suhteessa muihin vaalityyppisiin, ja mihin EP-vaaliosallistumisen “lähtötaso” on Suomessa asettunut.

Myös kansainvälinen vertailu on kiinnostavaa, koska se auttaa hahmottamaan suomalaisen vaaliosallistumisen tilaa. Tarkastelu toteutetaan yleispiirteisesti vertaamalla keskimääräistä suomalaista vaaliosallistumistasoa eri ajanjaksoina erityisesti muiden EU:n jäsenmaiden vastaaviin tietoihin. Pohdinta nojautuu äänestysprosentteista saatavilla oleviin vertailuihin.

Äänestysprosenttivertailujen lisäksi tämä luku pyrkii vastaamaan kyselyaineistoin siihen, millaiset syyt vaikuttivat vaalivilkkauteen europarlamenttivaaleissa 1996 ja mitkä syyt vaikuttivat erityisesti vuoden 1999 EP-vaaleissa kansalaisten äänestämässä käyntiin ja äänestämättömyyteen. Tältäkin osin aikaisempi tutkimus tarjoaa analyysille hyvän vertailukohdan, sillä EP-vaalien jälkeen annettuja äänestämättömyyden syitä päästään nyt vertailemaan vastaaviin muita vaalityyppisiä koskeviin tietoihin.

Äänestämättömyyden syitä on mahdollista tarkastella koko aikuisväestön osalta kyselyaineistoin ainoastaan vuoden 1999 osalta. Tätä analyysia täydentää erillinen selvitys nuorten äänestämässä käynnin ja äänestämättömyyden syistä, jossa on käytössä kyselymateriaalia myös vuodelta 1996.

*

Ennen osallistumisen ja osallistumattomuuden kotimaisten aineistojen tarkastelua on syytä viitata joihinkin alan kansainvälisten vertailevien analyysien tuloksiin. Lisääntyneestä toimivallastaan ja julkisuudestaan huolimatta europarlamentti on vaaliosallistumisesta päätellen jäänyt kansalaisille etäiseksi instituutioksi (vrt. taulukko 1.4 ja luku 2). On selvää, että muiden muassa institutionaalisilla tekijöillä on olennainen merkitys äänestysvilkkauteen. Mark Franklinin ym. (1996) analyysin mukaan vuosien 1989 ja 1994 vaaleissa institutionaalisista tekijöistä nousi kolme muita tärkeämpiä: äänestyspakko, vaalijärjestelmän suhteellisuuden aste ja sunnuntaina äänestäminen, jotka kaikki nostivat äänestysvilkkautta. Lisäksi kansallisten vaalien, varsinkin parlamenttivaalien, järjestäminen samanaikaisesti nostaa äänestysprosenttia. Jean Blondel ym. (1998) toteavat, että vuoden 1994 vaaleissa äänestämisen merkitsevimmät institutionaaliset selittävät tekijät olivat äänestyspakko, sunnuntaina äänestäminen sekä kansallisten vaalien samanaikaisuus. Heidän mukaansa suhteellisella vaalijärjestelmällä ei ole sanottavaa vaikutusta äänestysvilkkauteen.

Myös Mikko Mattila (2000) osoittaa, että äänestyspakko, kansallisten vaalien järjestäminen eurovaalien yhteydessä sekä sunnuntaiäänestäminen nostavat äänestysprosenttia. Muiksi osallistumisvilkkauksen kohottajiksi Mattilan analyysi osoittaa maan taloudellisen hyötymisen jäsenyydestä (onko valtio nettomaksaja vai saaja unionin budjetissa) sekä vaalitavan, jossa äänestäjät pääsevät vaikuttamaan myös vaaleissa valittaviin ehdokkaihin. Äänestyspakkoa lukuun ottamatta kaikki yllämainitut tekijät vaikuttavat suomalaisissa vaaleissa.

Äänestysosallistumisen perusteet EP-vaaleissa

Useat teoreettiset lähestymistavat selittävät kansalaisten äänestysosallistumista etenkin kahden asiakokonaisuuden funktiona. Niistä ensimmäinen liittyy vaalin lopputuloksen merkittävytyteen äänestäjän kannalta ja erityisesti siihen, kokevatko valitsijat vaalien lopputulokseen ja poliittisiin päätöksiin vaikuttamisen mahdolliseksi. Toinen asiakokonaisuus puolestaan liittyy vaaliosallistumisen sosiaaliseen kontekstiin, jota värittävät yleinen velvollisuusnormi äänioikeuden käyttöön ja myös vaalien kohteena olevan poliittisen toimielimen symboliarvo. Sekä alan empiirisissä tutkimuksissa (esim. Borg 1996a) että rationaalisen valinnan teorioissa (ks. Herne 1998) on ensiksi mainittua asiakokonaisuutta kutsuttu osallistumisen instrumentaaliseksi komponentiksi ja jälkimmäistä toiminnan tai sen seurausten ekspressiiviseksi elementiksi.

Europarlamenttivaalien äänestysvilkkauksen tutkimuksessa on ehkä liiaksikin keskitytty instrumentaaliseen selitysulottuvuuteen. Suomalaisessakin tutkimuksessa hyödynnetty Karlheinz Reifin ja Helmut Schmittin hahmottelu EP-vaaleista toisen asteen vaaleina (Reif & Schmitt 1980; Härkönen 1999, 134) korostaa nimenomaan vaaliosallistumisen välineellisiä tavoitteita. Tältä pohjalta arvioiden europarlamenttivaalien matalat äänestysprosentit suhteessa esimerkiksi kansallisiin parlamenttivaaleihin johtuvat etenkin siitä, että EU-jäsenmaiden valitsijat eivät koe voivansa vaikuttaa äänestäessään EP-vaaleissa.

Äänestysosallistumisen perusteiden suhteellisesta merkityksestä tehdyt suomalaiset havainnot osoittavat, että instrumentaaliset syyt eivät ole päällimmäisiä sen paremmin äänestämässä käyneiden osallistumissyissä kuin äänestämättä jättäneiden selityksissä osallistumattomuudelleen. Kyselytutkimusten nojalla tärkein yksittäinen syy vaaliosallistumiselle on koettu velvollisuus osallistumiseen, minkä vaihtelu myös selittää hyvin järkeenkäyvästi eri väestöryhmien osallistumiseroja (Borg 1996a). Havainto ei sulje pois äänestysosallistumisen välineellisiä syitä, mutta se osoittaa

silti niiden suhteellisen vähämerkityksisyyden yleisten vaalien osallistumismotiivina. Tilastollis-matemaattisesti ajatellen yksittäisen äänestäjän mahdollisuus vaikuttaa vaalin lopputulokseen on hyvin pieni.

Mikä on tämän perushavainnon merkitys tulkittaessa europarlamenttivaalien vaalivilkkautta? Ainakin se antaa aiheen oletta-
mukseen, että kansalaiset eivät koe samassa määrin velvollisuu-
dekseen käydä äänestämässä EP-vaaleissa kuin muun tyyppisissä
vaaleissa. Tämä ei kuitenkaan voi olla kaiken kattava selitys EP-
vaalien äänestysvilkkaukselle, vaan tarjolla on useita uskottavia
selitysvaihtoehtoja. Esimerkiksi vuoden 1999 europarlamentti-
vaalien osalta tuntuu helpolta luetella heikkoon äänestysosanottoon
vaikuttaneita tekijöitä. Eduskuntavaalien läheisyydestä johtunut
vaaliväsymys ja resurssipula niin puolueissa kuin mediassa lienee
heikentänyt osaltaan EP-vaalikampanjan volyyymia ja laatua. Ehdokkaaksi ei ollut asettunut moniakaan hyvin tunnettuja poliiti-
kkoja, ja esimerkiksi suurten puolueiden puheenjohtajilla ei
ollut kovinkaan merkittävää asemaa vaalikampanjoissa. Lisäksi
EU:ta koskevat asiat ovat yhä suomalaisille etäisiä, eikä Suomeen
ole noussut joidenkin toisten pohjoisten EU-maiden tapaisia,
laajaa vaalikannatusta nauttivia EU-vastaisia poliittisia ryhmittymiä.
Erityisesti vuoden 1999 europarlamenttivaaleista puuttui
lukuisia joukko vaalien tavanomaisia mobilisaatiovoimia.

Tässä valossa ei ole lainkaan kummallista, että Suomen vuoden
1999 EP-vaalien kotimaan äänestysprosentti jäi ainoastaan 31,4
prosenttiin. Luku on noin puolet vuoden 1996 EP-vaalien kotimaan
äänestysprosentista (60,3 %). Suomen ensimmäiset EP-vaalit ovat
kuitenkin osallistumistasoon – ja selitystenkin – kannalta ongel-
malliset, koska ne käytiin samanaikaisesti kunnallisvaalien kanssa.
Siksi vasta vuoden 1999 noteerausta on tarkoituksenmukaista
pitää suomalaisen EP-vaaliosallistumisen “lähtötasona”.

Mainittakoon, että EU-maiden osallistumisvertailussa samalle,
noin 30 prosentin osallistumistasolle asettuvat jo vuoden 1979
vaaleista lähtien Iso-Britannia sekä 1990-luvulta lähtien myös
Alankomaat (vrt. taulukko 1.4). Muiden vuonna 1995 EU:hun

liittyneiden maiden vaalivilkkaus on ollut kaksissa ensimmäisissä EP-vaaleissa seuraavanlainen: Ruotsissa 41,6 % ja 38,8 % sekä Itävallassa 67,7 % ja 49,4 %. Lisäksi kansallisten parlamenttivaalien keskimääräisen äänestysprosentin maittainen vertailu keskimääräiseen EP-vaalien äänestysprosenttiin osoittaa, että useissa maissa ero voi olla jopa 35–45 prosenttiyksikköä kansallisten vaalien “eduksi” (esim. Alankomaat, Iso-Britannia, Tanska ja Ruotsi). Kun Suomessa eduskuntavaalien keskimääräinen osallistumistaso oli 1990-luvulla noin 70 prosenttia, ei kotimainen noin 40 prosenttiyksikön osallistumistasoero eduskunta- ja europarlamenttivaalien välillä siis ole hätkähdyttävän suuri.

Itse asiassa havainnot suomalaisten vaaliosallistumisesta vahvistavat käsitystä siitä, että heidän äänestysosallistumisintonsa on yleensä ottaen pudonnut 1990-luvulta alkaen selvästi EU-maiden keskitason alapuolelle. Asiasta on ollut käytettävissä parlamenttivaaleja koskevaa vertailutietoa jo jonkin aikaa (vrt. esim. Lane & Ersson 1991). Ainoastaan presidentinvaalien nykyinen noin 80 prosentin osallistumistaso asettaa Suomen verraten korkealle EU-maiden valtiollisten vaalien osallistumisvertailuissa.

Äänestysosallistumisen syyt EP-vaaleissa 1999

Siis vain vajaa kolmasosa suomalaisista äänioikeutetuista vaivautui vaaliuurnille kesäkuussa 1999. Absoluuttisin luvuin ilmaistuna vaalien noin 3,95 miljoonasta kotimaan äänioikeutetusta vain noin 1,24 miljoonaa kävi äänestämässä. Luku on sikäli pieni, että suomalaisissa puolueissa on yhteensä noin 0,4 miljoonaa jäsentä, joista noin puolet on Suomen keskustan jäseniä. Yhteensä puoluejäsenten ja heidän perhepiirissään olevien äänioikeutettujen määrä on huomattavasti suurempi, ainakin kaksinkertainen. Lisäksi useiden 1990-luvun loppupuoliskolla kerättyjen kyselyaineistojen mukaan vähintään noin 40 prosentilla äänioikeutetuista on jokseenkin vakiintunut puoluekanta. Tältä pohjalta voidaan olettaa,

että normaalin puolue toiminnan läheisessä “vaikutuspiirissä” olevien äänioikeutettujen määrä on lähellä miljoonaa, joka puolestaan on jo lähellä EP-vaaleissa äänestäneiden lukumäärää.

Tämä päättelyketju voi toisaalta olla hieman harhaanjohtava, sillä puoluejäsentekin jättävät äänestämättä eikä EP-vaalikampanja ollut varsinkaan vuonna 1999 kovin puoluevetoinen. Vaalikampanja oli kannatusmittausjulkisuutta myöten painottunut ehdokkaisuun ja heidän henkilökohtaisiin näkemyksiinsä. Millaiset tekijät selittävät valitsijoiden vaaliosallistumista tai osallistumatta jättämistä tällaisessa tilanteessa, ja millä tavoin analyysi on liitettävissä osallistumisen instrumentaalisia ja ekspressiivisiä motivaatio- lähteitä koskevaan keskusteluun?

Aluksi on syytä pohtia kysymystä EP-vaaliosallistumisesta kansalaisvelvollisuutena. Vuoden 1991 eduskuntavaaleista koottujen havaintojen nojalla useampi kuin neljä viidestä äänestäjästä pitää kansalaisvelvollisuutta äänestämässä käynnin tärkeänä syynä. Havainto on vaalityyppikohtainen eikä Suomen EP-vaaleista ole valitettavasti tarjolla vastaavaa aikuisväestötietoa. Taulukko 5.1 tarjoaa kuitenkin samantyyppisiä tietoja nuorten suhtautumisesta EP-vaaleihin. Tulokset on koottu Nuorisoasiain neuvottelukunnan rahoittaman, vuosien 1999 ja 2000 vaaleja koskevan tutkimuksen kokonaisuaineistosta.

Viisiportaisella asteikolla mitattuna noin 70 prosenttia 18–30-vuotiaista nuorista piti eurovaaleissa äänestämistä kansalaisvelvollisuutena. Äänestämässä käyneiden ja äänestämättä jättäneiden nuorten välillä on huomattava suhtautumisero, mikä vahvistaa tulkintaa ekspressiivisten tekijöiden merkityksestä äänestämässä käynnin selittämisessä. Yhtä vahvasti vaihteli neljästä väittämästä ainoastaan ehdokkaan löytymistä koskeva väittämä.

Sitä vastoin suorimmin instrumentaalista suhtautumista mittaava väittämä “eurovaaleissa voi vaikuttaa asioihin” ei erotellut äänestäneitä ja kotiin jääneitä yhtä voimakkaasti. Toisaalta suomalaisnuorten selvä vähemmistö – kuten luultavasti koko aikuisväestönkin vähemmistö – pitää europarlamenttia täysin merkityksettömänä oman elämänsä kannalta.

Taulukko 5.1

18–30-vuotiaiden käsityksiä europarlamenttivaaleista kesäkuussa 1999. Väittämän kanssa täysin tai osittain samaa mieltä olevien prosenttiosuudet^a (%)

	Äänesti	Ei äänestänyt
“Äänestämässä käynti eurovaaleissa on mielestäni kansalaisvelvollisuus”	91	51
“Äänestämällä eurovaaleissa voi vaikuttaa asioihin”	81	62
“Europarlamentaarikkojen tekemillä päätöksillä ei ole mitään vaikutusta omaan elämäni”	26	33
“Eurovaaleissa oli tarjolla ainakin yksi minulle mieluisa ehdokas”	90	50
(n)	(300)	(362)

^aMuut vastausvaihtoehdot olivat “osittain eri mieltä”, “täysin eri mieltä” sekä “en osaa sanoa”.

Nähtävästi ehdokaspainotteisten EP-vaalien osallistumisyyt ovat kuitenkin siis enimmäkseen ei-instrumentaalisia liittyen vaaliosallistumisnormin täyttämiseen ja esimerkiksi sopivien ehdokkaiden löytymiseen vaalien ehdokaslistoilta. Mainittakoon, että vastaavasti toteutetussa, eduskuntavaaleja 1999 koskeneessa nuorisotiedustelussa 82 prosenttia 18–30-vuotiaista nuorista piti äänestämässä käyntiä kansalaisvelvollisuutena. Ero europarlamenttivaaleihin oli noin 12 prosenttiyksikköä, mikä selittää vain osin eduskunta- ja EP-vaalien osallistumiseroja.

Äänestämättä jättämisen perustelut 1999

Luvussa 2 (s. 30) on jo esitetty joitakin yksittäisiä selityksiä vuoden 1999 EP-vaalien alhaiselle äänestysosanotolle. Lisävalaistusta vaalityyppikohtaisiin osallistumiseroihin voidaan saada valitsijain esittämien äänestämättömyyden perustelujen analyysistä. Huomattakoon, että osallistumisen ja osallistumatta jättämisen perusteluja on hyödyllistä tarkastella rinnakkain. Vain tällä tavoin perustelujen taustalla olevasta motivaatiokentästä ja toiminnan/ei-toiminnan kontekstista saadaan tarpeeksi kattava kuva.

Seuraavassa europarlamenttivaalien äänestämättömyyden syitä tarkastellaan aluksi yksittäin kysytyistä syistä saaduilla jakaumatiedoilla. Tämän jälkeen tuloksia tiivistetään faktorianalyysien avulla. Faktorianalyysiin nojautuen yksittäiset muuttujat on yhdistetty laajemmiksi äänestämättömyyttä kuvaaviksi tekijäjoukoiksi, joiden merkittävyyttä arvioidaan äänestäjäryhmittäin.

Äänestämättömyysanalyysi pohjautuu aikuisväestöaineistoon, joka kerättiin Suomen Gallup Oy:n Suomi-Kanavaa hyväksikäyttäen välittömästi kesäkuussa käytyjen vaalien jälkeen. Näyte edustaa maan äänestysikäistä väestöä lukuun ottamatta Ahvenanmaan maakuntaa.¹

Äänestämättä jättäneiltä tiedusteltiin käsityksiä oman äänestämättä jättämisen syistä europarlamenttivaaleissa. Tietoja verrataan äänestämättä jättäneiden käsityksiin viime eduskuntavaaleissa vastaavalla Kanava-aineistolla. Teemaa lähestyttiin esittämällä äänestämättä jättäneille kahdeksantoistakohtainen lista mahdollisista äänestämättömyyden syistä, joka pohjautui paljolti alan aikaisempaan tutkimukseen (esim. Pesonen ym. 1993; Borg 1996a). Vastaaajia pyydettiin arvioimaan erikseen kunkin mahdollisen tekijän vaikutusta omaan äänestämättä jättämiseensä.

¹ Haastateltavana oli 947 äänestysikäistä suomalaista. Suomi-Kanava on tutkimusjärjestelmä, jossa tuhanteen kotitalouteen on asennettu mikrotietokone. Joka viikko yksi tai useampi henkilö jokaisesta taloudesta vastaa heille esitettyihin kysymyksiin.

Taulukko 5.2

*Äänestämättä jättäneiden käsitykset erilaisten
äänestämättömyyden syiden vaikutuksesta omaan
äänestämättä jättämiseen EP-vaaleissa ja
eduskuntavaaleissa 1999. Niiden osuus, joiden mielestä
asia vaikutti paljon tai melko paljon ^a (%)*

	EP-vaalit 1999	EK-vaalit 1999	Ero EP-EKV
Epäluottamus politiikkaa kohtaan	42	59	-17
Vaikeus löytää ehdokasta	41	33	+8
Euroopan parlamentti liian etäinen	36
Äänestämisestä ei hyötyä itselle	34	43	-9
EU ja Euroopan parlamentti eivät kiinnosta	34
Ei viitsinyt	33	33	0
Vaalikampanja vaisu	30	14	+16
Protesti politiikkaa ja poliitikkoja vastaan	29	41	-12
Protesti EU:ta vastaan	28
Tärkeämpää tekemistä	28
Ei tarpeeksi tietoa	28	9	+19
Vaikea löytää sopivaa puoluetta	26	39	-13
Äänellä ei merkitystä lopputulokseen	23	25	-2
Käytännön este	22	24	-2
Muualla kuin äänestyspaikkakunnalla	19
Sää	15	3	+12
Protesti kannatettua puoluetta kohtaan	13	20	-7
Ei muistanut	8	2	+6
(n)	(377)	(188)	

^a Muut vastausvaihtoehdot olivat “vaikutti jonkin verran”, “ei vaikuttanut lainkaan” ja “en osaa sanoa”. Vastaajamäärät vaihtelivat jonkin verran eri syiden kohdalla.

Taulukossa 5.2 tarkastelun perustaksi on valittu niiden suhteelliset osuudet, jotka arvioivat asian vaikuttaneen äänestämättömyyteen paljon tai melko paljon. Taulukon 5.2 tärkein tulos lienee se, että äänestämättömyyden syyt ovat hyvin vaihtelevia. Joukosta ei erotu moniakaan selvästi muiden yläpuolelle sijoittuvia syitä. Suhteellisesti eniten äänestämättömyyden taustalta löytyy epäluottamusta politiikkaa ja sen toimijoita kohtaan (42 %). Erityisesti EP-vaalit ovat näille äänioikeutetuille sopiva kohde äänestämättä jättämiseen, sillä myös sosiaalinen hyväksyntä äänestämättä jättämiselle lienee näissä vaaleissa suhteellisesti yleisintä. Muita kärkisyitä näyttävät olleen ehdokkaan valinnan vaikeus, Euroopan parlamentin etäisyys äänestäjistä sekä vaalien lopputuloksen merkityksettömyys äänestäjän itsensä kannalta.

Tekijöitä, joiden puolestaan ei kovin suuressa määrin uskota vaikuttaneen äänestämättömyyteen, ovat muistamattomuus, protesti kannatettua puoluetta kohtaan ja vuoden 1999 varsinaiselle vaalipäivälle osunut kaunis sää sekä vaikeus löytää sopivaa puoluetta.

Melkoinen osa äänestämättä jättämisen syistä oli EP-vaalien jälkitutkimuksessa samoja kuin kevään eduskuntavaalien jälkeen toteutetussa vastaavassa selvityksessä. Näissä kahdessa vaalissa saatujen tulosten suora vertaaminen on kuitenkin hankalaa, koska äänestämättömien ryhmän rakenne on erilainen. Eduskuntavaalien kotimaan äänestysprosentti oli yli kaksinkertainen EP-vaaleihin verrattuna (68 % / 31 %). Äänestämättömiä oli EP-vaaleissa selvästi enemmän kuin eduskuntavaaleissa, mikä selittää monia suuria poikkeavuuksia tulosten välillä.

Kun EP-vaaleissa äänestämättä jättämisen syitä verrataan eduskuntavaaleihin, huomiota kannattaa kiinnittää erityisesti niihin syihin, jotka olivat EP-vaaleissa selvästi merkittävämmässä asemassa kuin eduskuntavaaleissa. Vertailu osoittaa, että europarlamenttivaaleissa korostui kolme äänestämättömyystekijää. Ensinnäkin äänestämättä jättäneet kokivat useammin, että heillä ei ollut riittävästi tietoa äänestyspäätöksensä tekemiseen. Toiseksi EP-vaaleissa syytettiin vaalikampanjoinnin yleistä vaisuutta, ja

kolmanneksi myös ehdokkaan valinta näytti muodostuneen eduskuntavaaleja vaikeammaksi. Myös säällä lienee ollut EP-vaaleissa enemmän merkitystä äänestämättä jättämiseen kuin kevään 1999 eduskuntavaaleissa. Europarlamenttivaalien jälkeen julkisuudessa usein esiintyneen argumentin mukaan kaunis sunnuntaisää olisi houkutellettu esimerkiksi mökeiltä palaaajia siirtämään kotiinpaluutaan myöhemmäksi siten, että he eivät enää ehtineet käydä äänestämässä varsinaisenakaan vaalipäivänä.

Nyt saatujen tulosten valossa väitteessä saattaa olla jonkin verran perää, mutta toisaalta on muistettava, että sääolot, kuten muut äänestämättä jättämistä aiheuttavat erilaiset esteet, ovat tyypillisiä ad hoc -perusteluja. Sää voi olla liian hyvä tai huono estääkseen äänestämisen. Matkustamiseen, vapaa-ajan käyttöön tai työkiireisiin liittyvät esteperustelut ovat nekin usein enemmän tai vähemmän horjuvia, kun otetaan huomioon vaaleissa käytössä oleva laaja ennakoäänestysmahdollisuus.

Kaiken kaikkiaan tiedusteltuihin syykysymyksiin saadut vastaukset ovat silti verraten uskottavia. Joidenkin syytekijöiden voidaan ajatella myös muodostavan luontevia kausaalirakenteita. Ehdokkaan valinnan vaikeus ja äänestämään lähtemisen kynnyks voivat muodostua suureksi kun Euroopan parlamentti koetaan etäiseksi asiaksi, joka ei kosketa omia ja lähiympäristön ongelmia. Kun Euroopan unionia koskevat asiat eivät kiinnosta, ei sitä koskevaa tietoakaan kerry tarpeeksi. Vuoden 1999 EP-vaalikampanjan tosiasiallinen vaisuus oli todennäköisesti lisätekijä, joka edesauttoi äänestämättömyyspäätöksen syntyä (tai äänestämään lähtöä koskevan päätöksen syntymättä jäämistä). Viimeisin huomautus on aiheellinen siksi, että eduskuntavaalitutkimusten mukaan vain noin puolet vaalien äänestämättä jättäneistä katsoo tehneensä erityisen päätöksen vaaleissa kotiin jäämisestä (Pesonen ym. 1993, 241). Yhtä monien kohdalla varsinaisen vaalipäivä vain lipuu ohi.

Monet eritasoiset tekijät lienevät vaikuttaneet vuoden 1999 EP-vaaleissa päällekkäisesti siihen, että kansalaiset eivät kokeneet ehdottomaksi velvollisuudekseen käydä äänestämässä. Lisäksi

EU-asioiden ja Euroopan parlamentin etäisyys vahvistivat valitsijoiden käsitystä siitä, ettei europarlamenttivaaleissa äänestäminen ole kovin vaikuttavaa poliittista osallistumista.

Kun tarkastellaan yksittäisten tekijöiden merkitystä hieman tarkemmin eri taustamuuttujien valossa, käy ilmi, että Euroopan parlamentin liian etäiseksi itselleen kokivat etenkin varttuneimmat ikäluokat, heikommin koulutetut väestönosat, eläkeläiset ja maaseutumaisissa kunnissa asuvat. Vähäinen kiinnostus Euroopan unionia ja parlamenttia kohtaan on myös leimallista varttuneimmille ikäryhmille.

Ehdokkaan valinnan vaikeus äänestämättömyyden syynä oli tyypillistä nuorille alle 25-vuotiaille, toimihenkilöille, maanviljelijöille sekä puolueista keskustan ja sdp:n kannattajille.

Korkeasti koulutetut arvioivat äänestämättömyytensä syyksi huomattavan usein jonkin matkoihin, työhön tai sairauteen liittyvän esteen. Luultavasti sosiaalinen asema heijastuu siis siinä, mitä syytä pidetään hyväksyttävänä ilman että kysymys olisi varsinaisesti äänestysvelvollisuuden laiminlyönnistä.

Tiivistetty kuva äänestämättömyyden syistä

Arviot yksittäisten äänestämättömyyden syiden vaikutuksesta eivät kuvaa selkeästi eri selitystekijöiden keskinäistä yhteenkytkeytymistä. Tämän takia 18 muuttujan joukkoa tarkastellaan seuraavassa laajempina kokonaisuuksina. Vastausten tiivistämisessä käytettiin apuna faktorianalyysia, joka on muuttujien keskinäisiin korrelaatioihin pohjautuva tilastollinen analyysimenetelmä. Sen avulla on mahdollista kuvata ja selittää suurta muuttujajoukkoa harvalukuisempien perustekijöiden eli ns. faktoreiden avulla. Faktoreita voidaan luonnehtia yleistysmuuttujiksi, jotka kuvaavat tietyille faktorille erityisesti liittyvien yksittäisten muuttujien yhteistä ilmiöaluetta.

Äänestämättömyyden syistä toteutetuissa faktorianalyyseissa päädyttiin neljän faktorin ratkaisuun. Nämä neljä faktoria rotatoitiin vinorotaatiomenetelmää käyttäen, ja rotatoidut faktorit selittivät 67% muuttujien kokonaisvaihtelusta.

Ensimmäiseltä faktorilta on löydettävissä lukuisia voimakkaita faktorilatauksia. Suurimmat lataukset liittyvät haluun protestoida politiikkaa ja poliitikkoja vastaan (.94), sekä EU:ta ja sen tavoitteita vastaan (.79). Ulottuvuudella voimakkaasti latautuvat muuttajat heijastavat täten äänestämättömyyttä protestin ilmauksena. Kotiin jääminen on tietoinen ratkaisu, jolla halutaan rangaista poliitikkoja ja poliittisia toimijoita ja näin ollen se eroaa kiinnostumattomuuden ja voimattomuuden tunteesta äänestämättömyyden perusteena. Protestointi edellyttää jonkinasteista kiinnostusta ja halua vaikuttaa. Ulottuvuus voidaan nimetä "*protestikäyttäytyminen*"-faktoriksi.

Toinen faktori heijastaa valinnan vaikeutta Euroopan parlamentin vaaleissa. Voimakkaasti latautuvat muuttajat kertovat ehdokkaan (-.94) ja puolueen (-.79) valinnan vaikeudesta sekä ehdokkaita koskevan tiedon puutteesta (-.60). Faktori on ristiriidaton kokonaisuus, joka tämän perusteella on helppo nimetä "*valinnan vaikeus*" -faktoriksi.

Kolmas ulottuvuus liittyy näkemyksiin, joiden mukaan äänestämättömyys eurovaaleissa oli ollut yhteydessä käytännön esteisiin. Vahvasti latautuvat muuttajat ovat arviot käytännön esteestä (.82), ajanvietosta kotipaikkakunnan ulkopuolella (kesämökkeily) (.79) ja perustelusta "koska oli muuta tärkeämpää tekemistä" (.61) Ulottuvuus nimetään "*olosuhteisiin vetoaminen*" -faktoriksi.

Neljännellä faktorilla latautuvat voimakkaasti sellaiset syyt kuten "EU ja Euroopan parlamentti eivät kiinnosta" (-.59), "ei viitsinyt käydä äänestämässä" (-.65), "Euroopan parlamentti on liian etäinen asia" (-.58) sekä "äänestämisestä ei hyötyä itselle" (-.50). Kokonaisuudessaan faktori ilmentää aineksia syistä jättää äänestämättä kiinnostuksen puutteen ja voimattomuuden tunteen takia. Alan aikaisempiin havaintoihin nojautuen (Pesonen ym. 1993) ulottuvuus oli tarkoituksenmukaista nimetä "*kiinnostuksen*

puute” -faktoriksi. Kaiken kaikkiaan neljän faktorin ratkaisu muistuttaa hyvin selkeästi vastaavia aikaisempien tutkimusten faktorointeja.

Seuraavaksi tarkastellaan neljän faktorin ominaisuuksien esiintymistä erilaisissa väestöryhmissä. Tavoitteena on selvittää keskeisten taustamuuttujien avulla, millä tavoin eri vastaajaryhmät sijoittuvat eri ulottuvuuksille. Vertailua varten faktoreista muodostettiin pistemäärämuuttujat, jotka ilmaisevat, kuinka paljon faktorin mittaamaa ominaisuutta kunkin haastateltavan arvioon sisältyy. Faktoripistemäärämuuttujat normalisoitiin siten, että niiden keskiarvo kaikkien haastateltujen joukossa on nolla.

Taulukkoon 5.3 on koottu äänestämättä jättäneiden ryhmiä, joiden kohdalla kunkin faktorin kuvaama ominaisuus oli selvästi keskimäärää tärkeämpi äänestämättömyyden syy. Maininnan perustana olivat merkittävät ryhmäkohtaiset poikkeamat faktoripistemäärien keskiarvoista.

Äänestämättä jättäminen protestina heijastuu varttuneempien ikäluokkien keskuudessa. Nämä ihmiset asuvat keskimäärää useammin maaseutumaisessa ympäristössä ja väli- tai pohjois-Suomessa. Keskustan ja vasemmistoliiton kannattajat jättivät keskimäärää useammin äänestämättä tämän syyn takia.

Valinnan vaikeus näyttäytyi keskimäärää tärkeämpänä tekijänä nuorten 18–25-vuotiaiden keskuudessa, mutta myös eläkeikää lähestyvien 50–59-vuotiaiden joukossa. Ammatillisesti tämä peruste oli tyypillinen alemmille toimihenkilöille ja opiskelijoille.

Myös faktoripistemäärät osoittavat, että keskimäärää korkeammin kouluttautuneet perustelivat omaa äänestämättä jättämistään “olosuhteilla”. He olivat mielestään estyneitä tai olivat löytäneet muuta parempaa tekemistä kuin vaivata itseään äänestämässä käynnillä. Tämäntyyppiset reaktiot olivat leimallisia yleisesti myös nuoremmille ikäluokille sekä pääkaupunkiseudulla ja muualla etelä-Suomessa asuville. Eri puolueiden kannattajista tähän perusteeseen vetosivat keskimäärää useammin sdp:n ja kokoomuksen kannattajat.

Taulukko 5.3

Neljällä äänestämättä jättämisen syiden faktorilla
profiloituvat taustaryhmät

<i>Protestikäyttäytyminen</i> (Erityisesti Euroopan unionia ja politiikkaa kohtaan)	
- 50–59-vuotiaat	- Keskustan kannattaja
- 60 vuotta tai enemmän	- Vasemmistoliiton kannattaja
- Pohjois-Suomi	- Maanviljelijä
- Väli-Suomi	- Eläkeläinen
- Maaseutumainen kunta	- Työtön
<hr/>	
<i>Valinnan vaikeus</i>	
- Alle 25 vuotta	- Alempi toimihenkilö
- 50–59 vuotta	- Opiskelija
- Pohjois-Suomi	
<hr/>	
<i>Olosuhteisiin vetoaminen</i> (estynyt, muualla ja muuta tärkeää tekemistä)	
- Alle 25 vuotta	- Korkeakoulututkinto
- Etelä-Suomi	- Opistotutkinto
- Sdp:n kannattaja	- Alempi keskiluokka
- Kokoomuksen kannattaja	- Ylempi keskiluokka
	- Ylempi toimihenkilö
<hr/>	
<i>Kiinnostuksen puute</i>	
- Alle 25 vuotta	- Ammattikoulu
- 50–59 vuotta	- Työväenluokka
- Taajaan asuttu kunta	

Kiinnostumattomuus oli eräs keskeinen perustelu nuorimman ikäluokan äänestämättäjättäneiden joukossa. Toisaalta kiinnostuksen puute vaivasi myös 50–59-vuotiaita. Asuinalueella ja paikkakuntatyypillä ei ollut samanlaista merkitystä kuin esimerkiksi protestoinnissa. Vaikka puoluepoliittinen kanta ei ole yhteydessä kiinnostumattomuuteen, niin luokkasamaistuminen heijastui annetuissa vastauksissa. Työväenluokkaan samaistuvia vaivaa keskimäärää useammin vähäinen kiinnostus Euroopan unionia ja sen asioita kohtaan, mikä näkyy myös työntekijöiden ja työttömien antamissa vastauksissa.

Yhteenveto

Tulevien Suomen europarlamenttivaalien äänestysvilkkautta ei ole helppoa ennustaa käytyjen kaksien vaalien kokemusten pohjalta. Lokakuun 1996 EP-vaalien kytkeminen kunnallisvaalien yhteyteen mitä ilmeisimmin kohotti europarlamenttivaalien ja laski silloisten kunnallisvaalien osallistumistasoa (ks. Borg 1996b). Lisävalaistusta tähän asiaan tuo lokakuussa 2000 toimitettavien kunnallisvaalien äänestysvilkkkaus. Kesäkuun 1999 EP-vaalit käytiin puolestaan eri vuodenaikaan, ja hyvin pian maaliskuun eduskuntavaalien ja Paavo Lipposen II hallituksen syntyyn johtaneiden neuvottelujen jälkeen.

Kansallisten parlamenttien vaaliosallistumisvertailuissa Suomi on sijoittunut jo jonkin aikaa EU-maiden keskitason alapuolelle. Tämä houkuttelee ajattelemaan, että suomalainen EP-vaalivilkkkaus tulee ajan oloon asettumaan pikemminkin vuonna 1999 saavutetun noin 30 prosentin kuin kolmisen vuotta aiemmin saavutetun noin 60 prosentin tuntumaan. Muissakin EU-maissa EP-vaalien äänestysprosentit ovat tavallisesti olleet muutamaa kymmentä prosenttiyksikköä matalampia kansallisiin parlamenttivaaleihin nähden.

Tässä äänestysosallistumisluvussa tarkasteltiin monin kyselyaineistoin sekä äänestämässä käynnin että äänestämättömyyden syitä europarlamenttivaaleissa. Äänestämättä jättäneet eivät

kuitenkaan läheskään aina myönnä jättäneensä äänestämättä sitä heiltä kysyttäessä, ja siksi saadut tulokset ovat luonteeltaan suuntaa antavia.

Vaaliosallistumista arvioitiin kahden päämotivaatiolähteen eli velvollisuuden ja vaikuttamisen kannalta. Tältä osin tulokset viittasivat selvästi siihen, että äänioikeutetut eivät koe EP-vaaleissa äänestämistä samassa mitassa kansalaisvelvollisuudeksi kuin he kokevat eduskuntavaaleissa äänestämisen. 18–30-vuotiaita koskeva valtakunnallinen aineisto osoitti myös sen, että mainittuja eri vaalityyppejä koskevat osallistumismotivaatioerot äänestäneiden ja äänestämättä jättäneiden välillä ovat kaksin verroin voimakkaampia velvollisuussuuntuneisuudessa kuin yleisessä vaikuttamissuuntauneisuudessa. EP-vaalien äänestämättä jättäneistä nuorista joka toinen ei pitänyt velvollisuutenaan äänestää europarlamenttivaaleissa vaikka lähes kaksi kolmesta äänestämättä jättäneestä katsoi periaatteessa mahdolliseksi vaikuttaa asioihin äänestämällä EP-vaaleissa.

Vertailtaessa äänestämättömyden syitä vuoden 1999 eduskunta- ja EP-vaaleissa ilmeni erityisesti kaksi syytä, joilla oli ollut huomattavasti enemmän vaikutusta europarlamenttivaaleissa. Joka kolmas EP-vaalien äänestämättä jättänyt piti äänestämättömytensä tärkeänä syynä EP-vaalien vaalikampanjan vaisuutta. Eduskuntavaaliaineistossa osuus oli vain 14 %. Suhteellisesti tätäkin suurempi ero oli vaaleja koskevan tiedon puutteessa: EP-vaaleissa uurnilta jääneistä 28 % piti tiedon puutetta tärkeänä äänestämättömyyden syynä mutta eduskuntavaaleissa osuus oli vain 9 %.

Mainitut kaksi tekijää erottivat EP-vaalien äänestämättömyyttä eduskuntavaaleista, mutta ne eivät kuitenkaan olleet yleisimmin mainittuja osallistumattomuuden syitä. Europarlamenttivaalien yleisimmät perustelut liittyivät ehdokasvalinnan vaikeuteen ja epäluottamukseen politiikkaa kohtaan, joita molempia noin kaksi viidestä äänestämättä jättäneestä piti tärkeänä syynä osallistumattomuudelleen.

Analyysin lopuksi vuoden 1999 EP-vaalien äänestämättömyyden perustelut tiivistettiin faktorianalysilla. Faktoripiste-

määrien nojalla europarlamenttivaalien äänestämättömyyden perustelutavat eivät poikkea kovin merkittävästi muun tyyppisistä vaaleista. Toisaalta tämän tarkastelun tulokset osoittavat myös selviä eroavuuksia. Kansallisissa ja puoluepainotteisissa eduskunta- ja kunnallisvaaleissa velvollisuus äänestää koetaan vahvempana ja vaikuttamismahdollisuudet koetaan suuremmiksi. Moni äänestäjä jätti europarlamenttivaaleissa ensimmäisen kerran elämässään äänestämättä yleisissä vaaleissa. Lienee syytä toivoa, ettei EP-vaaleissa yleinen äänestämättömyys vahvista äänestysprosentin laskusuuntausta muun tyyppisissä vaaleissa.